

До: г-дин Блери́м Беџети, Министер за правда

ПРЕДМЕТ: Мислење на „Фондацијата Отворено општество – Македонија“, „Хелсиншкиот комитет за човекови права на РМ“, „Институтот за човекови права“ и „ХЕРА – опции за здрав живот“ за третиот периодичен извештај на РМ по меѓународниот Пакт за граѓански и политички права

Датум: 12 јули 2012 година, Скопје

Почитуван г-дин Беџети,
Како што бевте информирани преку поканата која Ви беше доставена на 15 јуни 2012 година, Фондацијата Отворено општество – Македонија (ФООМ) и Хелсиншкиот комитет на 20 јуни организираа дебата по однос на прашањата поврзани со човековите права кои ги третира третиот периодичен извештај на РМ по меѓународниот Пакт за граѓански и политички права (Извештајот), а кои се предмет на набљудување и работа и на невладините организации во земјата.

Преку овој допис, во рамките на добиените носки од министерството за правда за доставување мислење, Ви ги испраќаме сумираните заклучоци и препораки во поглед на неколку прашања кои се третираат со извештајот. Сметаме дека е од исклучително значење министерството да ги разгледа нашите мислења кои се содржани подолу во овој допис и да ги инкорпорира лоцианите проблеми во Извештајот. Сметаме дека инкорпорирањето на нашите мислења во Извештајот ќе придонесе за пореално презентирање на состојбите со човекови права пред Комитетот за човекови права на ООН, но и дека ќе даде адекватен одговор на препораките на Комитетот од 2008 година.

Со почит,
Фондацијата Отворено општество – Македонија, Хелсиншкиот комитет за човекови права на РМ,
Институтот за човекови права и ХЕРА – опции за здрав живот

Данче Даниловска,

Координатор на правната програма на ФООМ

Член 2: Човековите права и нивната заштита

Во РМ надзорот на работата на полицијата се остварува преку внатрешна и надворешна контрола. Внатрешната контрола ја врши Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди (СВК) при МВР. Надворешната контрола се остварува преку Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот при Собранието на РМ и Народниот правобранител. За разлика од СВК, Собраниската комисија и Правобранителот контролата ја остваруваат преку барање информации и мислења, а нивните предлози и препораки не се задолжителни. Иако СВК претставува најважниот механизам за контрола неговата работа е критикувана од сите домашни и меѓународни институции и организации - Правобранител, Комитет за човекови права при ООН, Советот на Европа, Европската унија, американскиот Стејт департмент и невладини организации.¹

Во врска со Препораката 11, во која се бара формирање на независно тело за надзор, министерствата за правда и внатрешни работи, во соработка со Собранието на РМ, треба да организираат широка јавна дебата преку која ќе се настојува да се утврди најсоодветниот систем за заштита на човековите права и нивна злоупотреба од страна на полицијата. Дебата која ќе резултира со предлог-закон за надворешна и независна контрола.

¹ Нефункционалноста на системот за надзор е нотирани во сите месечни, годишни и периодични извештаи на наведените организации и институции кои се однесуваат за периодот 2008 – 2011.

Член 2 став 1 Еднаквост помеѓу половите и Член 26: Забрана за дискриминација

Државата не ја препознава сексуалната ориентација како основа за дискриминација во рамките на Законот за спречување и заштита од дискриминација. Понатаму, Кривичниот законик предвидува инкриминација на расна и друга дискриминација (член 417), при што како основи за дискриминација се предвидени само расата, бојата на кожа, националноста и етничко потекло, со што се врши стеснување на основите на дискриминација преку кои може да се врши повреда на човековите права.

Член 4 и 5: Ограничување на слободите и правата

Во јуни 2011 започнаа едномесечни протести против полициското насилство, предизвикани од убиството на младо момче од страна на полицаец. Групата која учествуваше на протестите, од страна на полицијата, беше континуирано спречувана својот револт да го изрази пред зградата на МВР. Не беше понудено образложение поради кои причини свесно се прекршува Законот за јавни собири кој утврдува дека ваков протест може да се одржува на секое место, освен до здравствени установи, до детски градинки и училишта и на автопатишта и магистрални патишта. Кривичниот законик пак утврдува дека доколку службено лице смеќава свикување или одржување мирен јавен собир ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

МВР треба на сите полициски службеници да им укаже дека одржување на јавен собир е уставно загарантирано право, а смеќавањето на истото претставува кривично дело.

Член 9: Право на слобода и безбедност на личноста

Во нацрт-извештајот не е јасно од кој извор потекнуваат информациите кои се однесуваат на бројот на притвореници бидејќи не соодветствуваат со податоците објавени од страна на Управата за извршување на санкциите (УИС). Според годишниот извештај на УИС од 2011, вкупниот број на притворени лица во текот на 2010 година изнесувал 1.219. За споредба, бројот на притворени лица во текот на 2009 изнесувал 955, а во текот на 2008 - 673. Според тоа, помеѓу периодот од 2008 до 2010, бројот на притвореници пораснал за 546 лица односно за 45%.²

Јасен пример за леснотијата со која мерката притвор се изрекуваше и продолжуваше без соодветна образложение во 2011, се случаите „Пајажина“, „Метастаза“ и „Фаланга“. При приведување на осомничените, не се внимаваше на пресумпцијата на невиност, а идентитетот на приведените беа објавени во јавноста. Во сите случаи неколку лица се наоѓаа во притвор подолго од една година. Во случајот „Пајажина“, една од притвореничките, која беше бремена, го изгуби плодот. Судот го крши законот правејќи образложенија со кои на осомничените им се определува или продолжува притворот препишувајќи ги законските основи за изрекување на оваа мерка. Во случајот „Змиско око“ Европскиот суд за човекови права утврди дека РМ ја прекршила Европската конвенција за човекови права, со тоа што не обезбедила доволно причини за држењето на своите граѓани во притвор подолго од осум месеци.

МВР е обврзано да ја штити пресумпцијата на невиност. Мерката притвор треба да се определува како исклучок, а не како правило, таа не треба да трае подолго од неопходното и судовите мораат најпрвин да ја разгледаат можноста за изрекување на алтернативни мерки.

Член 10: Хумано постапување со лицата лишени од слобода

Во текот на 2011, Хелсиншкиот Комитет изврши посети на сите психијатриски болници и Заводи за лица со нарушено ментално здравје при што констатира дека и понатаму не се имплементираат меѓународните стандарди за овие установи како од аспект на материјалните услови така и од аспект на хуманиот третман, здравствената нега, но и соодветноста на вработениот персонал. И понатаму, се присутни случаи на пропусти во постапките за сместување на луѓето во овие установи и кога станува збор за доброволната но и за присилната хоспитализација.

Државата да преземе мерки за целосно имплементирање на принципите на ОН за заштита на правата на лицата со ментални болести и подобрување на менталното здравје.³

Член 14: Еднаквост пред судовите и право на фер и јавно судење од страна на независен суд востановен со закон

И покрај тоа што Стратегијата за реформа на правосудството беше донесена уште во 2004, до денес, реформите не покажуваат ефект поради континуираното влијание на извршната врз судската власт.⁴

² Годишните извештаи на УИС се достапни на: <http://www.pravda.gov.mk/tekstoviuis.asp?lang=mak&id=godizv>

³ Усвоени со Резолуција бр. 46/11 од страна на Генералното Собрание на ООН на 17 Декември 1991.

Следствено, не помогнаа ни новите критериуми за избор на судии бидејќи новоизбраните судии од страна на Судскиот совет на РМ често се поврзуваат со членови и поддржувачи на актуелната власт, или пак нивни роднини. Тоа ја доведува во прашање независноста на Судскиот совет како гарантор на самостојноста и независноста на судството. Во новоформираните Виш управен суд, од тринаесетмината избрани судии петмина се во блиски лични односи со членови на актуелната влада и блиски роднини на истражни судии кои работат на најголемите предмети од организиран криминал што повторно го потенцира влијанието на извршната власт при изборот на судиите.

Сепак, пресумпцијата на невиност е принцип што во најголем обем се повредува, а директно влијае на правото на фер и јавно судење. Случаите „Пајажина“ и „Кампања“, оставија голем сомнеж за тоа дали навистина се води борба со организиран криминал или пак дека преку влијанија врз судството се заплашуваат и отстрануваат политичките неистомисленици.

Позитивна реформа во судскиот систем е правниот лек за заштита на правото на судење во разумен рок, по кој надлежно одлучува Врховниот суд на РМ иако пресудно е самите судии да ги почитуваат процесни рокови.

Состојбата со независноста е алармантна. Државата мора да вложи напори за почитување и спроведување на Основните начела за независноста на судството на ООН.⁵

Член 17: Право на почитување на приватноста, семејството, домот и кореспонденцијата и заштитата на честа и угледот

Посебни истражни мерки: Примената на посебните истражни мерки без посебна причина се води како класифицирана информација, поради што јавноста скоро секогаш се исклучува од судењето при изведувањето на овие докази, иако тоа не е предвидено во Законот за кривичната постапка. Под наводната заштита на класифицираните информации се изигрува контролата на јавноста во овие процеси, во кои реално постои голем ризик за политичка мотивираност. Таков е случајот со исклучувањето на јавноста од главниот претрес во случајот „Кампања“ против лидерот на Обединети за Македонија Љубе Бошковски токму кога се разгледуваат клучните докази прибавени со посебните истражни мерки со што е повредено правото на правично и јавно судење.⁶

Почитување на правото на приватност: Државата да ги разгледа случаите на законодавни решенија кои ја загрозуваат приватноста, како што е случајот со задолжителното пријавување на случаи на жени кои биле подложни на абортус од страна на здравствените работници (согласно Законот за евиденциите во областа на здравството).⁷ Државата ваквото неконзистентно законодавство мора да го наведе во нацрт-извештајот и да укаже на мерките кои планира ги преземе за отстранување на ваквите практики. Исто така, државата треба да го преиспита јавното објавување на осудени за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија, достапен преку веб страницата на Министерството за труд и социјална политика и на посебната страница www.registarnapedofili.mk.

Член 19: Слобода на изразување

Во изминатите години Македонија бележи драстичен пад во однос на слободата на изразување.⁸ За само една година, Македонија бележи пад од 29 места во извештајот на Фридом Хаус. Во извештајот на Стејт департментот е нотирано дека Владата не секогаш демонстрирала почитување на слободата на говорот и медиумите во практика и дека притисокот на владата врз медиумите е растечки проблем.⁹

Со измените на Законот за радиодифузија во 2011 се изврши директен упад во контролата на регулаторот – Советот за радиодифузија со што овозможи именување на членови од политички

⁴ Овој факт е нотирен и во правната анализа на ОБСЕ од 2009 насловена како „Независност на судството“, достапна на: <http://www.osce.org/mk/skopje/67585>

⁵ Достапни на: <http://www2.ohchr.org/english/law/indjudiciary.htm>

⁶ Во најновиот Извештај за човековите права на Стејт департментот за Република Македонија на стр.11 се споменува случајот „Кампања“ и „Тренкоски“ како примери за политички мотивирани процеси. http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?dynamic_load_id=186377

⁷ Реактор-Истражување во акција, Мислење за нацрт Четвртиот Периодичен Извештај на Република Македонија по Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, од 01.06.2012 година.

⁸ http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/Mission%20Statement%20FINAL%281%29.pdf
<http://www.indexoncensorship.org/2011/12/macedonia-media-freedom-sliding-backwards/>, <http://en.rsf.org/report-macedonia,118.html>

⁹ Ibid, стр. 12-15.

институции (Претседателот на државата и ЗЕЛС), но и од државните институции врз кои има политичко влијание како: Комисијата за заштита од конкуренција и Државната комисија за спречување на корупцијата. Измените на Законот од јануари 2012 година му овозможува на Јавниот национален радиодифузер МРТВ да има телешопинг и игри на среќа и да го зголеми обемот на реклами, притоа задржувајќи го правото да биде единствен медиум кој наплаќа радиодифузна такса, со што останатите медиуми се доведуваат во нерамноправна положба. Владата и понатаму се јавува како најголем огласувач во медиумите, што придонесува за влијание Врз уредувачката политика. Од друга страна, синдикатот на медиумски работници е сè погласен во однос на лошите услови за работа на новинарските работници.¹⁰

По контроверзното затворање на А1, Време, Шпиц и Коха е Ре во 2011 година,¹¹ и понатаму се врши селективно спроведување на Законот од страна на Советот за радиодифузија и затворање на опозициски ориентирани медиуми како што е неодамнешниот случај со ТВ А2 во 2012 година.¹² Истовремено, по речиси една година преговори, Владата и ЗНМ се договорија за висините на оштетата во случај на клеветата. И покрај најавената декриминализација на клеветата, високите суми на оштета која треба да ја платат новинарот и сопственикот на медиумите води кон можности за автоцензура.

Ако се имаат предвид сите извештаи за зависноста на судството од власта, тогаш илузорно е да се очекува какво било унапредување и демократизација во сферата на слободата на изразување и медиумските слободи.

Член 22: Слобода на здружување и право на формирање и членување во синдикати

И покрај донесувањето на либералниот Закон за здруженија и фондации во 2010, државата започна со воведување обврски за граѓанскиот сектор кои водат кон ограничување на правото на здружување. Па така, државата го измени Кривичниот законик во 2011 година¹³ и при дефинирањето на службените лица ги опфати и застапниците на здруженијата и на фондациите, со што се предвидуваат поригорозни казни за евентуалните сторители на кривични дела кои спаѓаат во поимот службени лица. Дополнително, делата против службената должност сега се однесуваат и на застапниците на здруженијата и фондациите, наместо на јавните службеници¹⁴, кои би требало да подлежат на санкции при евентуална злоупотреба на својата функција и должност, а со тоа да се спречи корупцијата при вршење службена должност. Во иста насока на индиректно лимитирање на правото на здружување води и Државната програма за превенција и репресија на корупцијата и Државната програма за превенција и намалување на појавите на судир на интереси со Акциониот план за 2011-2015 година на Државната комисија за спречување на корупција, каде се воведува обврска за поднесување анкетен лист за имотната состојба и изјава за интереси за членовите на извршните органи на граѓанскиот сектор, а кои се оправдуваат со цел спречување на корупцијата и судирот на интереси кај граѓанскиот сектор.¹⁵ Исто така, Централниот регистар на РМ ги води застапниците на организациите како управители на трговски друштва, со што овие лица се бришат од евиденцијата на невработени и ги губат правата кои произлегуваат во случај на невработеност, а кои ги уживаат невработените лица кои не се застапници на здружение или фондација. Понатаму, и покрај двете последователни одлуки на Уставниот суд со кои се утврдува прекумерно мешање на државата во граѓанскиот сектор и повреда на правото на здружување, Собранието на РМ на 20 јуни 2012 година по трет пат донесе закон со кои лустрацијата се применува врз граѓанското општество. Државата не ги спроведе обврските кои произлегуваат од Законот за здруженија и фондации кои се однесуваат на промена на фискалните закони што имаа реперкусии врз работењето на невладините организации, со што треба да се стимулира економската активност и самоодржливост на граѓанскиот сектор.

¹⁰ <http://vesti.alfa.mk/default.aspx?mld=36&eventId=51899>

¹¹ Нотирано во извештајот и на Стејт депарментот.

¹² <http://www.libertas.mk/vest/27569/File-Zatvoranjeto-na-A2-e-losha-vest>

¹³ Службен весник на РМ 51/2-11

¹⁴ Конвенцијата на ООН против корупција под "јавен службеник" го дефинира: "секое лице кое врши законодавна, управна или судска функција, без оглед дали е постојана или привремена, платена или неплатена и секое друго лице кое врши јавна функција, вклучувајќи јавни агенции и јавни претпријатија, или извршува јавна услуга како што е дефинирано во националното законодавство на земјата и секое друго лице дефинирано како јавен службеник според националното законодавство".

¹⁵ Подетални информации во поглед на оваа обврска содржи реакцијата на Институтот за човекови права, која е достапна на следниов линк: <http://ihr.org.mk/mk/pocetna/171-obvrski-za-nvo.html>

Член 23: Заштита на семејствата, право на склучување брак и еднаквост на сопругниците

Државата не овозможува право на семејство на лица од ист пол и не ја препознава сексуалната ориентација како дискриминаторска основа. Изостанува и посебната заштита од семејно насилство за партнери од ист пол. Поради таа причина, Хелсиншкиот комитет достави иницијатива до Уставниот суд на РМ со која се бара укинување на одредбата од Законот за семејство која „блиските лични односи“ ги дефинира единствено како односи помеѓу лица од различен пол. Преку Законот за семејство, заштитата од семејно насилство е обезбедена само за роднини, сопругници, партнери во вонбрачна заедница и партнери припадници на спротивниот пол. Преку ваквото решение се врши директна дискриминација на голема група на граѓани, а единствената причината за тоа е нивната сексуална ориентација.

Член 25: Право на учество во вршење на јавните работи, избирачко право и право на еднаков пристап до јавните функции

На 20 јуни 2012 Собранието на РМ го изгласа Законот за определување услов за ограничување за вршење јавна функција, пристап до документи и објавување на соработка со органите на државната безбедност (Закон за лустрација), и покрај тоа што истиот не е во согласност со одлуките¹⁶ на Уставниот суд на РМ. И покрај одлуките на судот со кои се утврдува дискриминаторски третман кон лицата кои се поранешни носители на јавна функција; прекумерно мешање на државата во граѓанскиот и медиумскиот сектор; како и непочитување на принципот на владеењето на правото поради примената на лустрацијата по 1991 година, односно по воведувањето на демократското уредување во РМ. На овој начин, наместо регулирање на правото на учество во вршењето на јавни работи и изнаоѓање правичен начин за ослободување од наследството на поранешниот комунистички режим, државата носи закон со кои се нарушува уставниот поредок во РМ.¹⁷ Државата треба доследно да ја премени Резолуцијата 1096 на Советот на Европа и да ги почитува меѓународните стандарди за почитување на човековите права при спроведувањето на лустрациските процеси.

Член 27: Права на малцинствата (во врска со Препораката број 19)

Имплементацијата на Рамковниот договор постигна резултати, но само во поглед на албанската заедница, а заедниците под 20% сè уште се дискриминирани и маргинализација и не докрај се почитува принципот на соодветна и правична застапеност во органите на централно и локално ниво. Особено е забележлива маргинализацијата на Ромската заедница и покрај активностите со Декадата на ромите. Имплементација на Националната стратегија за ромите во РМ која произлегува од милениумските цели на ООН сè уште е приоритет кој не дава резултати. 2011 година, во однос на ромите, ја обележаа барањата за азил во земји од ЕУ со воспоставувањето на безвизниот режим, поради лошата економска состојба. Општите услови и стандарди за пристапен живот, здравствена и социјална заштита и пристап до образование се минимални или отсутни. Се уште има случаи децата од ромска националност да се препраќаат во училишта за деца со посебни потреби без соодветна анамнеза дека таму припаѓаат, а присутна е и сегрегацијата во некои училишта односно одделување од останатите ученици во посебни паралелки и неприменување на реонизацијата при запишување во образовниот процес.¹⁸

Државата најитно мора да ги спроведе преземените обврски кои произлегуваат од Декадата на ромите и Националната стратегија за ромите во РМ. Дополнително, потребно е целосна интеграција во општеството на сите останати граѓани кои се припадници на заедниците под 20%.

¹⁶ У.бр. 42/2008 и У.бр. 77/2008 и У.бр. 52/2011 и У.бр. 76/2011

¹⁷ Заклучоците од јавната дебата по однос на Законот за лустрација, која се одржа на 12 април 2012 се достапни на: <http://soros.org.mk/dokumenti/zaklucoci-debata-zakonot-za-lustracija-12042012.pdf>

¹⁸ Поопширно во Годишниот извештај на Народниот правобранител за 2011, стр. 102.